

Demografia contemporană și problemele sale

— Convorbire între prof. Alfred Sauvy (Paris) și prof. Vl. Trebici —

În toamna anului 1973, țara noastră a fost vizitată de cunoscutul demograf, economist și sociolog francez Alfred Sauvy. Invitat al Comisiei Naționale de Demografie, prof. A. Sauvy este pentru a doua oară oaspetele României. Personalitatea ca și activitatea multilaterală a domniei-sale sînt binecunoscute nu numai în rîndul specialiștilor¹ din țara noastră. Prezență activă de aproape cinci decenii în lumea științifică, în opinia publică mondială, prof. A. Sauvy a ilustrat variate domenii și discipline: statistica, economia, demografia, sociologia, politologia, cu contribuții ce se bucură de recunoaștere internațională.

Deține numeroase funcții publice, printre care pe cea de membru al Consiliului Economic și Social al Franței, profesor la Collège de France. De la înființarea Comisiei de populație O.N.U. este reprezentant permanent al Franței, fiind într-o perioadă și președinte al acesteia. Membru a numeroase societăți științifice și academii, președinte de onoare al Uniunii internaționale pentru studiul științific al populației, cea mai largă asociație profesională a demografilor din lume, membru al Institutului internațional de Statistică, doctor honoris causa al universităților din Geneva, Bruxelles, Utrecht, Liège; membru al Accademia Nazionale dei Lincei din Roma.

*Prof. A. Sauvy joacă un rol de primă importanță în politica demografică a Franței, ilustrînd galeria marilor patrioți care au militat pentru ridicarea natalității populației franceze și pentru o dezvoltare armonioasă a populației, în spiritul unui optim dinamic. Examinînd aprofundat istoria populației Franței, principalele tendințe demografice ale acesteia, prof. A. Sauvy a desprins concluziile și a evaluat implicațiile politice, sociale și economice ale scăderii natalității. Propunerile sale au influențat în mare măsură politica demografică oficială a Franței. A contribuit la crearea unei opinii publice active față de problemele demografice; un rol însemnat în acest sens l-au avut numeroasele lucrări publicate: *Essai sur la conjuncture et la prévision économique*, 1938; *Richesse et population*, Payot, Paris, 1944; *La population, ses lois, ses équilibres*, P.U.F., Paris (1944 și 1973); *Chances de l'économie française*, P.U.F., Paris, 1946; *L'Europe et sa population*, Les Editions Internationales, 1953; *Le Plan Sauvy*, Calmann-Lévy, 1960; *Les limites de la vie humaine*, Hachette, 1961; *La prévention des naissances*, P.U.F. (1962 și 1967); *Théorie générale de la population* (ed. II-a), vol. I, *Economie et croissance* (1963); vol. II, *La vie des populations* (1966), P.U.F., Paris; *Histoire économique de la France entre les deux guerres*, Arthème Fayard, vol. I (1965); vol. II (1967); vol. III (1972); vol. IV (în pregătire); *Croissance zéro?*, Calmann-Lévy, 1973.*

Numeroase studii au fost publicate în revista „Population” a Institutului Național de Studii Demografice.

Vladimir Trebici



¹ O prezentare a teoriei sale demografice, în Vl. Trebici, *Teorii moderne despre populație* (I), în „Revista de statistică”, nr. 8, 1970, p. 67—70.

Redacția revistei l-a rugat pe prof. A. Sauvy să împărtășească cititorilor săi preocupările sale legate de unele probleme demografice contemporane. Redăm mai jos convorbirea pe care d-sa a avut-o cu prof. Vl. Trebici. Sublinierile din text aparțin redacției.

Prof. Vl. Trebici: Domnule profesor! Personalitatea dv. complexă ca demograf, economist, filozof, om de acțiune, ca și lucrările dv. sînt binecunoscute în țara noastră. De largă notorietate se bucură teoria asupra populației optimale, a investițiilor demografice, a raportului dintre creșterea populației și dezvoltarea economică, teoria îmbătrînirii demografice, calculele pe care le-ați făcut asupra „costului formării omului”, contribuția la studiul problemei demografice a țărilor în curs de dezvoltare, al problemei mediului ambiant, pentru a nu aminti decît unele din problemele de actualitate la care ați adus contribuții unanim recunoscute.

Sînteți, pentru a mă exprima astfel, un clasic în viață și redacția revistei române de sociologie și politologie „Viitorul social” se consideră privilegiată de a putea beneficia — și împreună cu ea, cititorii săi — de prezența dv. în România, rugîndu-vă să aveți bunăvoința de a împărtăși din bogata dv. experiență.

Mi-aș permite la început să vă rog să vă spuneți părerea în legătură cu o problemă generală: care este *statutul actual al demografiei* și raporturile ei cu celelalte științe sociale, pentru că revista noastră este de sociologie și politologie. Pe de altă parte, dv. ați participat la Congresul general al Uniunii internaționale pentru studiul științific al populației (Liège, 22 aug. — 1 sept. 1973), unde această problemă a fost amplu dezbătută?

Prof. A. Sauvy: A existat întotdeauna un conflict sau o dificultate în a defini demografia. Astfel, într-o concepție demografia este înțeleasă îngust. Calculăm oamenii, densitatea lor, fertilitatea, mortalitatea etc. Este deci un fel de contabilitate și care are deja probleme foarte complicate. Există deci specialiști în aceste probleme. Această „contabilitate” a oamenilor nu ține seama de factorii economici și sociologici, constatîndu-se doar efectul. Dar atunci cînd părăsim această parte a demografiei, care este foarte sigură, foarte solidă și pe care foarte mulți o preferă deoarece este comodă — m-aș referi la matematicieni —, dacă deci părăsim această zonă ajungem în zone noi care cuprind toate domeniile: social, economic, istoric, geografic, biologice, juridice și chiar politic. Ajungem astfel într-un număr de domenii fiecare avînd specialiști săi ceea ce creează demografiei o situație instructivă dificilă. Totul depinde de caracterul fiecărui. Într-o asemenea împrejurare unii preferă să rămînă în *demografia pură*; ceea ce numesc eu demografie pură este statistică și analiză demografică. La polul opus există alții care se lansează într-un domeniu mai puțin sigur, *acela al sociologiei și al ansamblului societății*.

La Congresul de la Liège, preocupările au fost concentrate în domeniul demografiei pure; cu toate acestea s-au făcut referiri la migrații și care sînt realități sociologice. Vedeți deci că a existat întotdeauna un conflict și din această cauză demografia nu a reușit pînă în prezent să se instaleze comod în universități.

Prof. Vl. Trebici: Dacă am înțeles bine, ceea ce spuneți despre concepțiile asupra demografiei, aceasta ar corespunde distincției pe care o fac unii demografi și sociologi americani între demografia formală („formal demography”) și „analiza demografică” („study of population”), prima ar fi demografia pură, ca disciplină autonomă, cuprinzînd descrierea fenomenelor demografice și analiza demografică propriu-zisă, adică limitată la relațiile demografice și „study of population”, care este analiza largă, cu implicarea factorilor social-economici.

Aș trece la o a doua problemă care are o mare importanță teoretică și practică, anume teoria dv. asupra *populației optimale*. Ea cunoaște în prezent o mare actualitate care n-ar trebui de altfel să surprindă, cu atît mai mult cu cît programul dezvoltării social-economice — în special, pe termen lung — este obligat să includă variabila „populație” în construcțiile sale. Există, domnule profesor, criterii care ar putea formaliza matematic această problemă a optimului populației? S-au emis diferite ipoteze, s-au făcut referiri la criterii precum indicele brut al reproducerii, ritmul mediu anual de creștere etc. Care este părerea dv., cu atît mai mult cu cît sînteți părintele acestei teorii?

Prof. A. Sauvy: Vedeți, a trecut multă vreme de cînd am formulat această problemă a optimului populației. La începuturile sale, era mai ales problema *optimului static* care se reducea la următoarele: de cît locuitori are nevoie o țară? Treptat eu mi-am schimbat

punctul de vedere spunându-mi : nu poate fi numai o problemă statică, deoarece nu mai sîntem într-o economie agricolă și deci trebuie să știm care este *variația optimă* a populației. De altfel, așa se pune problema și în politică : dacă guvernul ar cere părerea în legătură cu numărul necesar de locuitori, este sigur că acest răspuns trebuie să aibă în vedere creșterea și ritmul de creștere al populației ei. Aș remarca că multe persoane nu acordă atenția necesară repartiției pe vîrste a populației, crezînd că o populație crește sau descrește, și, prin urmare, în viitor că populația ar trebui să crească sau să descrească. Acestor persoane eu le spun : o populație nu poate crește prin generație spontană, iar dacă ea crește aceasta se datorează faptului că apar mai mulți tineri și dacă ea scade aceasta pentru că natalitatea este mai mică, deci sînt mai puține persoane tinere. Această împrejurare are o importanță considerabilă pentru că nu ne putem limita numai la dimensiunile unei populații și nici măcar la *variația numărului acesteia*. Trebuie să avem în vedere întregul ansamblu, cum se va transforma *populația pe vîrste*. În această problemă eu nu sînt de acord cu demografia americani care nu acordă atenție nici măcar problemelor de ordin material : școlile, spitalele, pensiile etc. Căci lucrurile diferă mult ; dacă sînt copii mulți trebuie să avem mai multe școli, dacă, dimpotrivă, există mai mulți bătrîni, trebuie să avem mai multe spitale. Vedeți, lucrurile nu sînt identice, de aceea nu avem nevoie să ne limităm la a considera variația populației, ci trebuie să vedem cum evoluează populația din punct de vedere al vîrstelor. De altfel, este un lucru ușor de făcut, un lucru elementar.

Prof. VI. Treblei. Domnule profesor, dacă am înțeles bine înseamnă că nu este vorba numai de un ritm de creștere, drept criteriu de optimizat și nici măcar de indicele brut de reproducere, ci de structura populației, de toate consecințele care însoțesc schimbările de structură. Mulțumindu-vă pentru răspunsul dv., mi-aș permite să formulez o a treia întrebare.

Printre teoriile care cunosc la ora actuală o anumită modă și au generat discuții foarte vii se situează și *teoria populației staționare*, înrudită cu faimoasa teorie „zero economic growth”. Sînt demografi, în special în S.U.A. — aș cita numele lui J. Spengler, binecunoscut — care au încercat să evalueze avantajele economice ale unor asemenea populații staționare. Ați expus opiniile dv. într-o carte *Croissance zéro?* care nu întîmplător are semn de interogare. Din păcate, fiind foarte recentă, cartea dv. este puțin cunoscută în țara noastră. Ați vrea, domnule profesor, să reluați argumentele dv. în ce privește teoria populației staționare? Cunosc tezele și calculele d-lui J. Bourgeois-Pichat² în legătură cu ceea ce înseamnă modul cum se poate rezolva o asemenea populație staționară, și cît de ușor — arăta J. Bourgeois-Pichat — se pot face erori în acest domeniu atît de important. Dacă ați dori să precizați problema.

Prof. A. Sauvy. În primul rînd, nu trebuie să confundăm o populație constantă cu o populație staționară. În demografie ceea ce numim staționară, este o populație care tot timpul este egală cu ea însăși, la toate vîrstele...

Prof. VI. Treblei... este un caz particular al populației stabile, adică aceea populație în care numărul nașterilor este egal cu numărul deceselor, ritmul de creștere este zero, iar efectivul populației este același...

Prof. A. Sauvy.... O asemenea populație rămîne cu același număr și se reînnoiește constant...

Prof. VI. Treblei... și structura pe vîrste rămîne neschimbată.

Prof. A. Sauvy. Pînă în momentul de față nu s-a întîlnit încă în istorie un asemenea model. Cît privește *populația constantă* ea este o populație care nu crește. Este ceea ce se întîmplă, de pildă, în prezent cu populația R. F. Germania. Dar aceasta este o situație provizorie, tranzitorie și care nu are prea mare importanță. S-a discutat nu de mult la Consiliul Europei despre modul cum se poate realiza o populație staționară, despre căile de a ajunge la această stare. Sînt mulți, și în Europa, care spun : nu trebuie ca populația să mai crească. Eu le spun : nu putem să omorîm oamenii, nu-l așa ? Dacă sînt prea multe nașteri n-o să omorîm bătrîni pentru a avea o populație constantă. Prin urmare, populația crește cîtăva vreme. Dacă indicele de reproducere este egal cu unitatea, adică, familiile au doi copii (de fapt 2, 1 copii), se va ajunge într-o bună zi la o populație staționară, dar mult mai tîrziu ; așteptînd, populația staționară va crește inevitabil.

² Este vorba de studiul lui J. Bourgeois-Pichat și Ahmed Si-Taleb, *Un peu tant croissement noule pour les pays en voie de développement en l'an 2000: réalité*, în „Population”, nr. 5, Paris, 1970.

Și tocmai acest lucru mulți nu-l înțeleg, deși este ușor de înțeles, aceasta ține de demografia pură. Este același lucru cu un păstor care are oile sale și care n-ar înțelege altceva nimic: el ar pricepe foarte bine dacă s-ar vorbi de oi, de miei etc. De aceea atunci se apreciază că populația nu mai trebuie să crească, mijlocul cel mai uman este de a spune: trebuie să ajungem să avem 2, 0 copii sau 2, 2 pe o familie, dar trebuie să ne așteptăm ceva timp ca populația să mai crească. Pe de altă parte să ne imaginăm că va putea fi găsit mijlocul de a vindeca cancerul (ceea ce este posibil și de dorit) — bolile de inimă nu pot fi vindecate — sau că viața va fi prelungită, va trebui să încetăm mult nașterile. Problema se complică și mai mult. În acel moment problema populației staționare va fi mult mai dificilă pentru că va trebui să avem un indice de reproducere mai mic și să înlocuim tinerii cu bătrânii. Ajungem astfel la o problemă sociologică. Are oare o populație compusă din mai mulți bătrâni același dinamism, aceeași forță ca o populație pe care o cunoaștem în prezent? Nu avem prea multe date despre această problemă. Dealtfel este și dificil de evaluat. Dar nu avem cercetări fiindcă nimeni nu cercetează din cauză că flecare se teme. Cu doi ani în urmă în S.U.A. s-a publicat un raport important³ în care ni se prezintă un tablou pesimist. Raportul conține o mare cantitate de calcule și informații. Îmbătrânirea demografică este prezentată doar pe o pagină sau două. În raportul care s-a întocmit recent în Anglia situația este și mai rea: acestei probleme i se consacră doar 4 rânduri. De aceea am spus la Consiliul Europei: nu aveți dreptul să sacrificați o problemă numai pentru considerentul că ea este neplăcută. Ea este neplăcută — cuvântul „a îmbătrâni” nu este niciodată frumos, nu-l așa? — nici pentru o populație, dar atunci când afirmați că acest fapt nu are nici o consecință, faceți un postulat. S-ar putea să fie așa, dar s-ar putea să nu fie așa; poate că o populație îmbătrânită nu va mai avea spiritul progresului, s-ar putea deci să fie ceva în genul acesta. De aceea le-am și spus: eu nu ofer soluții, nu dau un răspuns, ci spun că problema trebuie studiată. Trebuie să ne apucăm de studiu, să examinăm ce s-ar putea întâmpla, ce s-a întâmplat, pentru că istoria ne oferă învățăminte. Trebuie să examinăm o problemă care nu mai este demografică, o problemă de a ști cum se poate comporta o societate în care domină bătrânii și în care sînt puțini copii. Este posibil ca toată viața noastră în viitor, în secolul al XXI-lea, să fie o viață în care să predomină populația bătrână. Dacă se va studia problema, se va găsi probabil un mijloc de a evita inconvenientele senescenței. Bineînțeles, cu condiția să studiem. Dar dacă nu studiem ne vom trezi într-o bună zi cu o populație îmbătrânită și cu un proces avansat de senescență. De aceea trebuie să ne apucăm de studiu într-un domeniu în care literatura este foarte redusă. Am vorbit puțin despre Franța din secolul al XIX-lea, dar experiența noastră este insuficientă și de aceea literatura problemei nu este prea bogată pînă în prezent. Dar am putea să ne adresăm celor care au studiat istoria Greciei antice: nu cumva populația ei a cunoscut un proces de îmbătrânire? În Roma antică natalitatea era foarte ridicată și, în general, ea a fost în plin avînt tineresc. După cum se știe, mai tîrziu numărul copiilor a fost mai redus și s-ar putea ca decăderea Imperiului Roman să se explice și prin aceasta. Este o problemă de studiu. Dar în afară de aceasta, problema trebuie studiată ca atare punîndu-se întrebarea: ce s-ar putea întâmpla cu o populație mai bătrînă care are mai mulți bătrîni și mai puțini tineri, cum va trebui organizată o asemenea societate?

Prof. Vl. Trebleț. Mă iertați, domnule profesor, că vă întrerup pentru a aminti că în lucrarea dv. *Théorie générale de la population* ați atras atenția asupra faptului că o populație îmbătrânită înseamnă o mentalitate învechită, instituții învechite, cu alte cuvinte, o atmosferă care nu este propice inovațiilor, mobilității... Personal, rețin în special avertismentul dv. de a fi mai prudenți atunci cînd afirmăm că o populație staționară generează automat avantaje economice.

Prof. A. Sauvy. Toate acestea nu sînt decît postulate...

Prof. Vl. Trebleț... postulate care...

Prof. A. Sauvy... au fost inspirate de mediul înconjurător, de teama pentru mediul înconjurător; lucrul acesta l-am arătat pentru Europa. Creșterea economică este de 5% pe an, creșterea demografică este de aproximativ 1—1,2% pe an; prin urmare, nu avem dreptul

³ Este vorba de *Population and the American Future*, The report of the Commission on Population Growth and American Future, Washington, 1972, 186 p., raport însoțit de opt volume de „Research Papers” (V.T.).

să acuzăm populația. Ea joacă un rol nelinseminat pe lângă creșterea economică. Creșterea consumului de benzină, a energiei electrice nu se datorează creșterii populației ci faptului că toți oamenii consumă mai mult. Trebuie să privim lucrurile astfel și să nu ne facem reprezentări false. S-ar putea ca cineva să spună, cu cât vom avea mai puțini tineri, cu atât mai mare va fi consumul și, la limită, nu vor fi decât câțiva octogenari care vor consuma ultimii litri de benzină pentru ei. Desigur, este vorba de o situație exagerată, totuși există unii care au intructiva această idee : să fie mai puțini tineri pentru a consuma mai mult. Părerea mea este că aceasta este o soluție falsă deoarece trebuie să ajungem la un echilibru : o populație prea îmbătrânită nu ar mai putea să mai lucreze și deci ar muri. O populație care n-ar mai avea tineri ar fi o populație condamnată.

Prof. VI. Treblel. Aș propune să trecem la o altă întrebare, foarte importantă din punct de vedere teoretic și practic. Poate fi concepută populația mondială — prin analogie cu sistemul ecologic mondial — ca un sistem mondial, investit cu toate atributele? Cu alte cuvinte, poate populația mondială să fie considerată „sistem mondial”, în conceptualizarea teoriei sistemelor, cum este, de pildă, problema mediului și a resurselor mondiale?

Prof. A. Sauvy. Problema nu se pune în aceeași termen. Nu ne putem imagina pentru problemele populației și nici măcar pentru problemele mediului înconjurător un guvern mondial care să dea dispoziții într-un sens sau altul. Suntem încă departe de un asemenea moment. Există națiuni. Desigur, există o solidaritate internațională și o răspundere internațională. Când o națiune moare de foame, ceilalți dau ceva, dar este departe de a fi o egalitate. Putem să-i reproșăm omului că este egoist dar nu putem să avem aceleași exigențe față de economie ; dacă toți oamenii ar fi buni și generoși, n-ar mai exista șansă economică, ar fi un fel de comunitate de bătrâni, sau o comunitate familială, unde oamenii și-ar împărți bunurile în mod egalitar. Dar economia n-ar putea să urmeze un asemenea model. De aceea dacă se spune că omul este rău și că ar trebui să fie bun nu are semnificație pentru problema noastră ; pentru moment constat că situația mondială nu este așa cum ar trebui să fie și că țările nu fac eforturi cum s-ar cuveni. Așadar există națiunile. Există de asemenea F.A.O. ; există și penuria alimentară în țări cum sînt India. În domeniul ecologie lucrurile se prezintă la fel...

Prof. VI. Treblel. Dacă aș trage concluzii, ar trebui să spun că nu există nici un drept de acțiune și de a formula o strategie mondială globală pentru populația mondială, chiar dacă ar exista rațiuni pentru o strategie globală pentru sistemul ecologic mondial. Cred că pentru aceste motive Comisia de Populație a O.N.U., în cadrul pregătirilor pentru „Anul Mondial al Populației”, a înlocuit termenul de „Strategie globală în domeniul populației mondiale” cu cea de „Plan mondial de acțiune în domeniul populației”.

Acum, aș vrea să trec la o nouă întrebare : Care sînt perspectivele natalității în Franța și care sînt măsurile de politică demografică care ar putea să împiedice scăderea natalității?

Prof. A. Sauvy. Este o problemă foarte dificilă. Noi am avut, în Franța, o experiență, în 1939 au fost luate măsuri (adoptarea Codului Familiei, în 1939. n.V.T.). Am asistat la război, au fost morți, am trăit împrejurări grele. Sînt unii care contestă eficacitatea măsurilor adoptate argumentînd că în multe țări occidentale s-a înregistrat la un moment dat creșterea natalității (faimosul „baby-boom”, n.V.T.), după care a urmat scăderea acesteia. Cu toate acestea în Franța există în prezent cel mai înalt nivel al fertilității din Europa Occidentală. Cred că și Norvegia este în această situație. Chiar dacă nu este o dovadă în ce privește eficacitatea măsurilor, cred că politica familială din Franța, chiar atunci cînd uneori n-a fost aplicată cum trebuie, exercită o influență pozitivă asupra natalității. Cred de asemenea că în R. F. Germania, unde această politică este mai puțin activă, natalitatea scade. Nu este dealtfel singurul factor și nu am pretenții de a explica totul. Iată un alt exemplu, cel al Angliei, în care sînt mulți șomeri, care a pierdut imperiul său, unde există o lege asupra avortului și în care totuși fertilitatea nu scade ; dacă ar fi trebuit să facem o prognoză am fi spus că în Anglia fertilitatea ar fi scăzut mai rapid decît în R. F. Germania. Există deci fenomene psihologice care ne scapă. Trebuie să recunoaștem că nu putem să explicăm toate. Natalitatea nu este numai un fenomen individual : decizia de a avea copii nu este numai a soțului sau a soției. Fîindcă soțul și soția formulează decizia lor în ambianța unei psihologii colective care există în țara respectivă. În S.U.A., de pildă, natalitatea scade foarte rapid și, în primul rînd, în categoria intelectualilor, adică a acelor persoane care sînt contaminate de teoriile

asupra mediului. În Harlem, însă, situația este alta. În materie de previziune a natalității, a fertilității ne-am înșelat adesea. Prin urmare, nu am putut descoperi un singur factor psihologic care să explice fenomenul. Oamenii nu se comportă în toate timpurile în același mod; generația următoare nu se comportă obligatoriu ca generația precedentă, chiar dacă trăiește în aceleași condiții economice. Pentru moment constatăm că fertilitatea în Franța este aproximativ cea mai ridicată în raport cu celelalte țări din Europa Occidentală, chiar în raport cu Olanda, unde aceasta a fost foarte ridicată, în raport cu R. F. Germania, Finlanda, Austria, unde fertilitatea scade foarte puternic.

Prof. Vl. Trebici. Care sînt, după părerea dv., domnule profesor, măsurile cele mai eficace pentru a menține fertilitatea la un nivel considerat necesar pentru reproducerea unei populații? Ne interesează, evident, cazul Franței care are, dealtfel, experiența cea mai bogată și mai instructivă din lume.

Prof. A. Sauvy. Mai întîi, eu nu cred în exclusivitate în apelurile de ordin moral adresate populației. Poate că trebuie făcut și acest lucru: guvernul are datoria să spună că este bine să crească natalitatea, dar nu cred că este suficient pentru a schimba mentalitatea unei populații. Care sînt deci mijloacele materiale? Am conceput sistemul de *alocații familiale* care este și astăzi în vigoare în Franța, chiar dacă ponderea acestora s-a diminuat. Într-adevăr, alocațiile au rămas aceleași în timp ce salariile au crescut. Avem un *sistem fiscal* foarte eficace pentru categoriile superioare și care avantajează pe cei care au mai mulți copii. Dar un cetățean sărac nu-și face calcule în legătură cu ceea ce costă un copil, mai curînd subconștientul este cel ce influențează. Eu cred că țările socialiste sînt cele care au găsit o serie de metode eficace: concediul de maternitate, acordarea pensiilor la o vîrstă mai tînră. Trebuie de avut în vedere aspirația femeii pentru un statut economic și, pe de altă parte, rolul ei în familie. Dacă femeia consideră că maternitatea — în ce privește obligațiile — poate să dăuneze profesiunii sale, va reacționa în consecință. Sînt multe femei în Franța care nu au aceeași părere despre profesie ca bărbații. Multe femei au fost întrebate: care sînt motivele care vă determină să lucrați? Multe din ele au răspuns: pentru a trăi mai bine, altele au afirmat că vor să aibă viața lor proprie. Părerile nu s-au conturat în mod categoric. Femeia nu are, în prezent, aceeași voință pe care o are bărbatul care vrea să devină bogat, să-și facă o carieră etc. Sînt femei care lucrează fără să-și pună întrebări deosebite. Cred că dacă li s-ar spune femeilor că natalitatea nu le va crea nici un fel de dezavantaje pe plan profesional, în special pentru femeile funcționare sau intelectuale, aceasta ar putea să exercite o influență. Concret, dacă se acordă concedii de cîtiva ani în legătură cu natalitatea, dar care să fie plătite și timpul respectiv de concediu să fie luat în considerare la promovare, la calculul pensiilor etc. s-ar putea ca asemenea mijloace să joace un rol mai important decît alocațiile.

Prof. Vl. Trebici. În luna august 1973 a avut loc o ședință a grupei de lucru privind legislația care influențează direct sau indirect fertilitatea, organizată de Uniunea internațională pentru studiul științific al populației și Centrul de documentare în științele sociale de la Viena. Una din concluziile care s-a conturat a fost aceea pe care ați formulat-o și dv., potrivit căreia femeile mame ar putea beneficia de concediu pentru a-și crește copiii, cu posibilitatea de a se reîntoarce la lucru, ideea de a avea locuri de muncă cu jumătate de normă...

Prof. A. Sauvy.... cu condiția ca aceasta să nu dăuneze carierei lor.

Prof. Vl. Trebici. Întrucît sînteți cel care a creat noțiunea de „Investiții demografice” și ați făcut calcule interesante în acest domeniu, v-aș ruga să vă referiți la această problemă și eventual să precizați care ar fi raportul optim între investițiile demografice și cele economice.

Prof. A. Sauvy. Nu am făcut calcule pentru totalul investițiilor demografice ci numai pentru locuințe. Se va ajunge desigur la cifre importante atunci cînd există o creștere a populației. Sînt necesare spitale, noi locuri de muncă, într-un cuvînt sînt sarcini noi pentru

populația existentă. Dar sînt și factori umani, factori morali. Dacă ne mărginim la investițiile demografice ar trebui ca o populație să crească fiindcă aceasta generează noi sarcini. Dar dacă examinăm problema mai atent, constatăm că creșterea populației are și avantaje. În orice problemă economică sau socială cel mai ușor este să determinăm cheltuielile (pentru educație, de pildă). Dar cel mai greu este să determini beneficiile, avantajele, dar nu avem dreptul să le ignorăm.

Prof. Vl. Trebici. Domnule profesor! Redacția revistei române de sociologie și politologie „Viitorul social”, în numele cititorilor săi, vă mulțumește cordial pentru bunăvoința cu care ați răspuns la probleme atât de importante și care prezintă un mare interes social.